

PRZYRODA POWIATU RADOMSKIEGO

Rzeka Radomka.

Zalew w Siczkach z lotu ptaka.

Szanowni Państwo!

Przekazujemy do Waszych rąk przyrodniczy folder o powiecie radomskim. O wiele częściej zdarza mi się pisać słowo wstępne do podobnych wydawnictw o charakterze gospodarczym, ekonomicznym, pokazujące Radomszczyznę jako teren dogodny do inwestowania, zakładania nowych firm, promujące przedsięwzięcia łagodzące skutki bezrobocia, itd. To wszystko prawda, ale w myśl zasady, że nie samym chlebem człowiek żyje, tym razem proponuję odpoczynek od trudnych tematów, z którymi nasz samorząd mierzy się na co dzień.

Proponuję mianowicie relaks na łonie natury, wszak po pracy należy się wszystkim chwila oddechu i refleksja natury estetycznej. Tym bardziej, że mamy co podziwiać na naszej radomskiej ziemi, ba, o wielu cudach natury, przynajmniej, dotychczas nie wiedzieliśmy. Zatem, podziwiamy naszą faunę i florę. Może zaprezentowane przez naszych Autorów zdjęcia i opisy (dziękuję Im za solidną pracę) będą skuteczną zachętą do tego, by wybrać się na weekendową wycieczkę, zobaczyć urokliwe miejsca, ciche zakątki, niepowtarzalne widoki. Jeśli do tego dodamy wspaniały mikroklimat, np. Puszczy Kozienickiej czy ostępów leśnych w okolicach Iłży, to nasza eskapada będzie połączeniem przyjemnego z pożytecznym – dla zdrowia, oczywiście.

Szanowni Czytelnicy!

Niech to wydawnictwo będzie prezentem dla Państwa z okazji 15-lecia istnienia Powiatu Radomskiego. Życzę Wam, byście, po lekturze tego folderu i nacieszeniu oczu pięknymi fotografiami, podjęli decyzję o odwiedzeniu miejsc, które odwiedzić warto, a które mamy w zasięgu ręki, obok nas.

Starosta Radomski
Mirosław Ślifirczyk

„... ten cudowny, wymarzony las. Najpiękniejszy w Polsce i także wyglądający jak legenda. Ile razy leżę w leżnicy, zawsze marzę sobie o tym lesie – a nawet czasem, gdzieś daleko w Rzymie, czy Sycylii myślę sobie: po cóż ty włóczył się, człowieku? Nie lepiej by ci było pojechać do borów ilżeckich, do wioski schowanej w lesie, która się zowie Marcule...”

J. Iwazkiewicz „Podróże do Polski” (1977)

Sosny.

Między Radomką a Iłżanką

Niemal w centralnej części kraju, na skrzyżowaniu dróg łączących północ i południe oraz tras ze wschodu na zachód, rozciąga się powiat radomski. Zajmuje powierzchnię ponad półtora tysiąca kilometrów kwadratowych. Od zachodu i północy naturalną granicą powiatu jest dolina rzeki Radomki, od wschodu wciną się w obręb Puszczy Kozienickiej, a od południa przekracza dolinę Iłżanki i sięga w lasy Iłżeckie.

Spośród 13 jednostek samorządowych większość to gminy typowo wiejskie: Gózd, Jastrzębia, Jedlińsk, Jedlnia-Letnisko, Kowala, Pionki, Przytyk, Wierzbica, Wolanów, Zakrzew. Dwie są gminami miejsko-wiejskimi: Iłża oraz Skaryszew, natomiast Pionki to gmina miejska.

Na terenie powiatu znajdują się bardzo cenne przyrodniczo obszary. Najstarsza i najlepiej zachowana w swej pierwotnej postaci jest Puszcza Kozienicka. Występuje tu duża różnorodność zbiorowisk roślinnych, od borów suchych i świeżych począwszy, poprzez bory i lasy mieszane, lasy liściaste, podmokłe olsy i łęgi, aż po zbiorowiska trawiaste. Zbiorowiska leśne i nieleśne tworzą piękną mozaikę krajobrazową, której towarzyszy bogactwo świata roślin i zwierząt. Stwierdzono tu występowanie 295 gatunków grzybów wielkoowocnikowych, 267 porostów i 94 mszaków oraz około 628 gatunków roślin naczyniowych należących do 84 rodzin i 294 rodzajów.

Puszcza Kozienicka jest najważniejszą w centralnej Polsce ostoją dla 59 gatunków ssaków. Występuje tu ponad 200 gatunków ptaków (z czego 29 chronionych prawem unijnym). Fauna płazów reprezentowana jest przez 13 gatunków, a gadów przez sześć gatunków. Osobliwością tego obszaru jest populacja żółwia błotnego.

Niezwykle bogaty jest tutejszy świat bezkręgowców. Interesującym przedstawicielem tej grupy zwierząt jest rak szlachetny, który posiada tu najliczniejszą w Polsce centralnej, stabilną populację.

Najcenniejsze i najbardziej naturalne ekosystemy Puszczy Kozienickiej chronią rezerваты przyrody. Jest ich 15 i reprezentują najciekawsze i najbogatsze zbiorowiska roślinne. Śródleśne bagna, oczka wodne i torfowiska uznano za użytki ekologiczne, których dotychczas utworzono 106. Ochroną pomnikową objętych jest tu 261 obiektów. Są to drzewa rosnące pojedynczo i w grupach, jedna aleja lipowo-kasztanowa, 2 krzewy, głąz narzutowy oraz 3 stanowiska bluszczu zwyczajnego.

Ze względu na wyjątkowe walory przyrodnicze Puszcza Kozienicka została włączona do Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych Natura 2000 jako obszar specjalnej ochrony ptaków i specjalny obszar ochrony siedlisk.

W powiecie radomskim można spotkać wiele zwierząt łownych; od łosi, jeleni, danieli, saren, dzików, lisów i zajęcy po bażanty i kuropatwy.

Wiele miejscowości położonych w samej Puszczy lub na jej obrzeżach, znanych jest z walorów rekreacyjnych: otoczone lasami Pionki i położona nad zalewem Jedlnia-Letnisko. Podobny charakter zaczynają przybierać miejscowości nad Radomką, a zwłaszcza wokół zbiorników wodnych w Domaniowie i Jagodnie.

Ziemia radomska zaskakuje bogactwem przyrodniczym. Występują tu bowiem gatunki roślin i zwierząt charakterystyczne dla terenów wyżynnych, a nawet górskich oraz typowe dla obszarów nizinnych. To zrozumiałe, jeśli zerkniemy na mapę – tu Nizina Mazowiecka styka się z Wyżyną Małopolską. Północna i centralna część tego obszaru poprzecinana jest dolinami rzek, Radomką z jej licznymi dopływami.

Czyste środowisko powiatu radomskiego sprzyja rozwojowi turystyki. Są tu liczne szlaki piesze i rowerowe. W 2005 roku w Puszczy Kozienickiej wyznaczono 350 kilometrów tras rowerowych (15 szlaków o długości od 3 do 53 kilometrów). W 2003 roku zaprojektowano i oznakowano turystyczne szlaki rowerowe biegnące przez gminy, położone nad Radomką; łączna ich długość to 287 kilometrów. Przez połączenie tras rowerowych Związku Gmin Radomka, Związku Gmin Iłżanka oraz Puszczy Kozienickiej powstała makroregionalna sieć szlaków rowerowych.

Ambicją autorów tego albumu jest pokazanie piękna przyrody powiatu radomskiego. Zatem czytelnik zobaczy charakterystyczną roślinność, zwierzęta i krajobrazy w kolejnych porach roku. Zwrócimy też uwagę na, rzadko spotykane, okazy przyrodnicze i najciekawsze zakątki tego regionu. Mamy nadzieję, że publikacja zachęci do częstszego odwiedzania i uważnego zwiedzania tej części Polski. Zapraszamy na wędrowkę po ziemi radomskiej, po jej gminach i ukrytych wśród łąk i lasów atrakcjach krajobrazowych i turystycznych.

Potok Ostrownica.

Naszą podróż zaczniemy od wiosny, kiedy przyroda budzi się do życia. Warto obejrzeć to w atrakcyjnej przyrodniczo gminie Pionki. Leży ona na Równinie Kozienickiej, około 20 kilometrów na północny-wschód od Radomia. Od strony północnej okala je Puszcza Kozienicka, będąca największym kompleksem leśnym w tej części Polski. Kiedyś w tych lasach polowali polscy królowie. Teraz to obszar chroniony. 14 758 ha, należących do gminy Pionki, zalicza się do Kozienickiego Parku Krajobrazowego, a 8 323 ha – do jego otuliny, w sumie stanowi to 100 procent powierzchni gminy. W samym mieście Pionki tereny parku zajmują 607 ha, otuliny – 300 ha, czyli niemal połowę powierzchni miasta.

Lasy Puszczy Kozienickiej są największą atrakcją przyrodniczą i turystyczną tego regionu. Zajmują ponad 63 procent powierzchni gminy. Dominuje w nich sosna z domieszką dębu, grabu i jodły. Przeciętny wiek drzewostanów wynosi 62 lata. Przez puszcę przebiegają szlaki turystyczne umożliwiające wycieczki piesze i rowerowe.

Kozienicki Park Krajobrazowy utworzony w 1983 roku jest jedynym parkiem krajobrazowym w regionie radomskim. Obejmuje obszar naturalnych lasów Puszczy Kozienickiej, z jaworem i bukiem oraz występującymi przy północnej granicy zasięgów jodły. Jest pokryty licznymi rezerwatami, użytkami ekologicznymi i pomnikami przyrody. Kozienicki Park Krajobrazowy na obszarze gminy obejmuje grunty wsi Augustów, Krasnej Dąbrowy i Kieszka.

Otulina Kozienickiego Parku Krajobrazowego to zachodnia i północno-wschodnia część gminy wraz z niezalesionymi okolicami Jedlni. Otulina biegnie wzdłuż linii kolejowej dzielącej miasto i gminę Pionki na część północną i południową. Na terenie wsi Żdźary i Brzeziny występuje kompleks starodrzewia: dęby, sosny, jodły, modrzewie, z których wiele ma status pomników przyrody.

W Kozienickim Parku Krajobrazowym na terenie gminy wydzielone są obszary niezwykle atrakcyjne przyrodniczo i podlegające szczególnej ochronie – to rezerваты przyrody.

„Brzeźniczka”, to częściowy rezerwat leśny nad rzeką Zagożdżonką i Brzeźniczką. Na południowy wschód od Zagożdżonki rosną sosny i dęby z domieszką jodły, świerka, brzozy, jesionu, grabu i modrzewia polskiego w wieku 100-140 lat. W części środkowej rezerwatu znajduje się największe w puszczy stanowisko modrzewia polskiego. Występują tu ciekawe gatunki roślin: kilka gatunków chronionych storczyków, między innymi buławnik czerwony oraz czosnek niedźwiedzi, wawrzynek wilczełyko, zdrojówka rutewkowata, kokorycz pełna, widłak jodłowy. W faunie liczne gatunki ptaków – z ciekawszych: muchołówka mała, płochacz pokrzywnica (strzyżyk), myszołów, brodzie samotne, dzięcioły, a wśród ssaków – bobry. Zbocza doliny pokrywają bagniste źródlika. Tereny nad Zagożdżonką należą do szczególnie malowniczych.

„Ciszek” to leśny rezerwat częściowy w zachodniej części Puszczy Kozienickiej. Jego głównym zadaniem jest ochrona naturalnego stanowiska jodły pospolitej na północnej granicy jej zasięgu. Rosną tu drzewa 130-160 letnie; oprócz jodły – dęby, sosny, graby, jawory i lipy. Wśród roślin zielnych znajdziemy m.in. narecznicę samczą, lilię złotogłów, groszek wiosenny, prosowicę rozpierchłą, przylaszczki oraz zawilec gajowy.

W północno-zachodniej części miasta leży rezerwat o tej samej nazwie – „Pionki”. Tu w pradolinie Zagożdżonki także przedmiotem ochrony są lasy sosnowo-jodłowo-dębowe w wieku 100-200 lat. Obecnie panującym gatunkiem jest dąb szypułkowy i bezszypułkowy, domieszkę stanowi jodła, sosna, brzoza oraz grab. Wśród roślinności zielnej rosną widłak, lilia złotogłów, konwalia majowa, zawilec gajowy i przylaszczka pospolita.

Rezerwat „Ponty”.

Rezerwat „Ponty” utworzono z myślą o zachowaniu lasów mieszanych złożonych z jodeł, dębów szypułkowych i bezszypułkowych oraz sosen, świerków, brzoź i grabów. Niektóre z nich osiągnęły już blisko 190 lat. Rosną tam także: kokoryczka wielkokwiatowa, groszek wiosenny, bluszcz pospolity, czworolist pospolity, lilia złotogłów. Wśród wielu gatunków zwierząt można tu spotkać: bociana czarnego, sarny, dziki i jelenie.

Bagienne i łąkowe tereny w środkowej części puszczy składają się na rezerwat „Załamanek”. W lekkim obniżeniu terenu, często zalewanym wodą, jest kilka typów siedliskowych lasu: ols, ols jesionowy, las mieszany, las wilgotny, las świeży. Bardzo bogata jest roślinność zielna rezerwatu. Występują tu: czosnek niedźwiedzi, gwiazdnica gajowa, zawilec gajowy i żółty, kopytnik pospolity, czermień błotna, lilia złotogłów, orlik pospolity i wawrzynek wilczelyko. W rezerwacie gniazdują rzadkie gatunki ptaków: orlik krzykliwy, kszyc, krogulec, trzmiełojad, bocian czarny, jastrząb, myszołów, słonka i brodziec samotny. Rezerwat jest trudno dostępny ze względu na licznie występujące tu bagna.

Podobny charakter ma rezerwat torfowiskowy „Ługi Helenowskie”. Znajdziemy tu: torfowiska, bór mieszany wilgotny i bór wilgotny; obok sosen występują dęby i osiki. Teren jest bogaty we florę bagienną, występuje tu m.in.: bagnica torfowa, rosiczka okrągłolistna, żurawina błotna, bagno zwyczajne, trzęślica modra, a także bluszcz, groszek wschodniokarpacki. Rezerwat chroni siedliska bagienne na wododziale rzek Zagożdżonki i Zwolenki. W faunie występują: myszołowy, pustułka żurawie, kaczki, a z dużych ssaków – losie.

Z rezerwatem „Ponty” graniczy drugi o podobnej nazwie „Ponty – Dęby”. Są tam bogate lasy mieszane składające się głównie z dębów, jodeł i świerków.

Jednym z lepiej zagospodarowanych, bardziej dostępnych dla turystów i dzięki temu popularnych jest rezerwat „Źródło Królewskie”. Chroni się tu naturalne źródła i ciekę wodne, które możemy podziwiać spacerując po wygodnej ścieżce dydaktycznej o długości trzech kilometrów (jest dostępna

również dla osób niepełnosprawnych), a jej przejście zajmuje około 2-3 godzin. Na początku ścieżki znajduje się parking leśny z miejscem do wypoczynku. Na trasie jest 11 punktów tematycznych i zadaszenia turystyczne. Możemy tam podziwiać wawrzynek wilczelyko, lilie, widłaki i konwaliowe łąki. Dojdziemy tam do leśnego uroczyska „Źródło Królewskie” będącego jednocześnie rezerwatem przyrody.

Podmokły, torfowiskowy charakter ma także rezerwat „Leniwa” chroniący fragment doliny rzeki Leniwa. Rosną tam olchy z domieszką brzozy, kaliny i świerka. Rezerwat obejmuje m.in. fragmenty torfowisk pojeziornych. Rosną tu: torfowce, widłaki, listera jajowata, a z krzewów – kalina koralowa i krużyna pospolita.

Suchsze już tereny i bory sosnowe świeże i mieszane możemy zwiedzać w lesie Gniewoszka. Runo leśne zawiera roślinność występującą na obszarach zwydmionych. Występuje tu również naturalne odnowienie sosny, co jest zjawiskiem rzadkim w Parku Krajobrazowym.

Niezwykle ciekawym miejscem w puszczy jest rezerwat „Okólny Ług”. Powstał dla ochrony torfowisk przejściowego i wysokiego z typową dla nich roślinnością taką jak: rosiczka, żurawina, bagno, turzyce.

Na tym terenie występuje żółw błotny, gatunek niezwykle rzadki, zagrożony i ginący, wpisany do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. To jedyny gatunek żółwia żyjący naturalnie w Polsce. W środowisku naturalnym żyje powyżej 100 lat. Dawniej spotykany na terenie całej Polski, obecnie jest bardzo rzadki i występuje wyspowo. Żółw błotny jest pod ścisłą ochroną od 1935 roku. Ochronie podlegają także miejsca jego występowania.

W gminie Pionki znajduje się 87 pomników przyrody. Są to ponad 150 letnie drzewa: 1 modrzew polski, 63 dęby szypułkowe, 2 dęby bezszypułkowe, 2 lipy drobnolistne, 1 wiąz pospolity, 4 olchy czarne, 2 sosny zwyczajne, 1 klon jawor, 5 jodeł pospolitych, 2 świerki pospolite, 3 buki zwyczajne i jeden głąz narzutowy – granit gruboziarnisty.

Rezerwat „Zagożdżon”

Potok Narutówka.

W dolinie Iłżanki na uwagę zasługują niezamarzające źródła oraz zalew z ośrodkiem wypoczynkowym – baza i doskonale łowisko dla wędkarzy, gdzie odbywają się liczne imprezy kulturalne.

Latem na trasie Iłża–Starachowice kursuje kolejka wąskotorowa – kolejna, wakacyjna atrakcja turystyczna. Zaraz za Iłżą przejeżdża przez Błaziny Iłżeckie i Jasieniec (Pastwiska), gdzie, nad Błazinką, znajduje się największy obiekt inżynieryjny na trasie – żelbetowy most. Dalej trasa kolejki przebiega przez Puszcę Iłżecką, północno-wschodnią część potężnego kompleksu średniowiecznej Puszczy Świętokrzyskiej. Trasa prowadzi między innymi przez osadę Marcule, z siedzibą nadleśnictwa o tej samej nazwie. Tutejsze lasy są popularnym miejscem odwiedzin podczas pieszych i rowerowych wycieczek.

Od 2007 roku w nadleśnictwie Marcule działa Centrum Edukacji Przyrodniczej i Arboretum. To siódmy taki ośrodek w Polsce o światowym znaczeniu. Centrum nosi imię biskupa Jana Chrapka, który często odwiedzał iłżeckie lasy.

„Arboretum” jest specjalistycznym ogrodem botanicznym, w którym zgromadzono kolekcje roślin, uzupełnione nasadzeniami najciekawszych bylin. W ogrodzie jest około 400 gatunków drzew i krzewów rodzimego pochodzenia oraz ze strefy klimatu umiarkowanego. Najliczniej reprezentowane są klony – 30 gatunków i magnolie – 26 gatunków.

W południowo-wschodnim zakątku gminy Iłża utworzono częściowy rezerwat leśny „Piotrowe Pole”. Teren ten porosły jest starodrzewiem modrzewiowym, bukami, grabami i dębami. W Nadleśnictwie Marcule znajduje się 8 pomników przyrody.

Z kolei na północny zachód od Iłży, za miejscowością Pakosław, w dolinie Modrzejowicy położony jest częściowy rezerwat leśny „Dąbrowa Polańska”. Utworzono go w 2000 roku. Spotkamy tam 100-letnie dęby i sosny oraz rośliny chronione: orlik pospolity, parzydło leśne, pomocnik baldaszkowaty, narparznica zwyczajna, lilia złotogłów, podkolan biały.

W dolinie Modrzejowicy koło Pakosławia znajduje się największe w Polsce stanowisko jęczyczki syberyjskiej (*Ligularia sibirica*). Populacja tej rośliny liczy tu ponad 1100 osobników kwitnących i około 3000 siewek i osobników niekwitnących.

Przyrodnicze walory gminy zdecydowały o utworzeniu tu w 2002 roku Obszaru Chronionego Krajobrazu Iłża-Makowiec. Obejmuje dolinę rzeki Iłżanki, a w części środkowej, największe na obszarze byłego województwa radomskiego, torfowisko w okolicach Pakosławia, ze źródłiskami rzeki Modrzejowicy i kompleksy leśne Polany, Sereczice, Modrzejowice, Skaryszew i Makowiec.

Jęczyczka syberyjska.

Kwiat dzikiej jabłoni.

Rzeka Zagożdżonka.

Latem gmina Jedlnia-Letnisko jest bazą wypoczynkową Radomia. To za sprawą zalewu Siczki, który powstał tu w 1976 roku, na rzece Gzówce. Zbiornik ma powierzchnię 40 hektarów. Jego północny brzeg porastają stare, niemal 200-letnie drzewa. To lasy mieszane. Dominuje sosna, ale sporo jest także dębów, brzoź, grabu i jodły. Nad brzegiem zalewu rośnie największy w puszczy jawor. Obok niego są dwa źródła mocno zmineralizowanej wody. Znajduje się tu rezerwat przyrody „Jedlnia”, w którym rośnie 172 gatunków roślin, drzew i krzewów. Mieszka tam wiele drobnych ssaków – wiewiórek, ryjówek akсамitnych, nietoperzy, zajęcy, lisów i borsuków.

Na południe od Jedlni, przy trasie Radom-Lublin, położona jest gmina Gózd. Nazwa pochodzi od staropolskiego „gozd”, oznaczającego las. Niestety, z dawnych lasów niewiele już zostało. To typowo rolnicza gmina – pola i łąki zajmują 86 procent powierzchni, a lasy już tylko – 8 procent.

Najwięcej, głównie z drzewostanem sosnowym, pozostało w północnej i wschodniej części gminy. Obszar ten o powierzchni 1274 ha, co stanowi 16 procent powierzchni gminy, zaliczany jest do otuliny Kozienickiego Parku Krajo-
brazowego. Tu w dolinach rzeki Gzówki, Pacynki i Doleżan-

Położoną na skraju Puszczy Kozienickiej miejscowość cechuje specyficzny mikroklimat. Te wszystkie zalety sprawiają, że Jedlnia-Letnisko od lat ma status najbliższej położonej od Radomia miejscowości wypoczynkowej. Latem ściągają tu całe rodziny na weekendową lub dłuższą rekreację. Zalew jest miejscem wykorzystywanym do kąpieli. Jest tu także przystań wodna oraz wypożyczalnia sprzętu wodnego i sportowego. Zbiornik to raj dla wędkarzy. Można tu złowić leszcza, płoć, okonia, szczupaka, sandacza, karpia, amura czy karasia.

ki znajdujemy atrakcyjne miejsca przyrodnicze: wsie Czarny Lasek, Karszówka oraz jezioro Czarny Ług. W tej podmokłej okolicy usytuowane są torfowiska z mozaikowym układem roślinności i panującym specyficznym dla takich miejsc mikroklimatem.

W miejscowości Piskornica (na północ od Gozdu), we wschodniej części lasu, znajdują się dwa pomniki przyrody: buk pospolity o obwodzie 325 cm i wysokości 25 metrów oraz dąb szypułkowy o obwodzie 250 cm i wysokości 21 metrów.

Mak polny.

Rzeka Zagożdżonka w rezerwacie „Królewskie Źródła”.

Upalny lipiec i sierpień ściągnęły turystów nad „Domańskie Morze” w gminie Przytyk. Tutaj 14 lipca 2001 roku, na rzece Radomce powstał zbiornik o powierzchni 500 hektarów. Ma 7 kilometrów długości, 1,2 kilometra szerokości i może pomieścić 11,5 miliona metrów sześciennych wody. Średnia głębokość to 2,3 metra. Po Zalewie Zegrzyńskim jest to drugi pod względem wielkości zbiornik na Mazowszu. Jest to również jeden z czystszych zbiorników (w II klasie czystości).

Dla wędkarzy jest to doskonale łowisko, ponieważ ryby do Domaniowa docierają zarówno z Radomki, z intensywnych akcji zarybieniowych, a także ze zbiornika Drzewica.

Część wschodniego i zachodniego brzegu zbiornika porastają lasy. Latem zatoki są częściowo zarośnięte. Sporo jest tam szczupaka, karpia i okonia. Inne ryby to: płoć, leszcz, lin, jaź, sandacz i sum.

Na obszarze zbiornika gniazduje wiele gatunków ptaków środowiska wodnego: czernica, łabędź niemy, głowienka, perkoz, łyska. Zalew pełni także rolę ostoi dla ptaków wędrownych, z których najliczniejsze to bataliony oraz rzadko spotykane w głębi kraju ptaki z gatunku uhła, markaczka oraz nur.

Sąsiednia gmina Zakrzew położona jest na zachód od Radomia, w dolinie Radomki. Leży przy trasie Radom–Tomaszów Mazowiecki. Przez gminę przebiega wiele tras rowerowych, którymi można dojechać do Radomki i nad zalew domaniowski. W gminie warto zobaczyć cztery VIII-wieczne parki: w Zakrzewie, Taczowie, Milejowicach i Jaszowicach.

W lasach nad zalewem można też spotkać dzięcioła zielonego, białogrzbietego, siniaka i gągoła.

Zalew stanowi niewątpliwą atrakcję turystyczną, powiatu radomskiego. Co roku wykorzystywany jest do letniego wypoczynku i uprawiania sportów wodnych. Zjeżdżają tu letnicy nie tylko z Radomia, ale także z Warszawy, Łodzi i innych odleglejszych miast Polski. Rozbudowuje się też baza turystyczno-wypoczynkowa.

Akwen otacza 19 szlaków rowerowych o łącznej długości 220 km prowadzących przez gminy: Jedlińsk, Zakrzew, Wołanów, Wieniawa, Przysucha i Przytyk. Osią sieci jest trasa Jedlińsk–Przytyk–Domaniów–Przysucha, do której dochodzą boczne szlaki.

W gminie warto także odwiedzić Suków lub Zameczek, gdzie w zabytkowym parku znajdziemy pomnik przyrody – dąb szypułkowy, o obwodzie 380 cm i wysokości 25 metrów. We Wrzeszczowie znajduje się jesion wyniosły o obwodzie 325 cm i wysokości 21 metrów, a w miejscowości Oblas – dąb szypułkowy, o obwodzie 270 cm i wysokości 21 metrów.

Szczególnie atrakcyjne i malownicze są tereny w północnej części gminy nad Radomką, a także jej zachodni kraniec z lasami ciągnącymi się do sąsiedniej gminy Przytyk.

W miejscowości Zakrzew Kolonia znajdziemy pomnik przyrody – dąb szypułkowy, a w Dąbrówce Podlężnej – dwa pomniki przyrody nieożywionej, głazy narzutowe – różowy granit rapakiwi.

Jenot.

Z Zakrzewa już krok do Wolanowa położonego na południowy-wschód od Przytyka, przy trasie na Przysuchę i Piotrków Trybunalski. Gmina leży w zachodniej części Równiny Radomskiej stanowiącej strefę przejściową pomiędzy Wyżyną Kielecko-Sandomierską a Kotliną Kozienicką. Zachowało się tu mało lasów – około 11 procent. Tereny nie

są jednak pozbawione atrakcji przyrodniczych. Przez gminę przepływają rzeki Szabasówka, Jabłonica, Garlica, Dobrzyca i Radomka. Meandrują one wśród łąk i pól tworząc urokliwe zakątki, chętnie odwiedzane przez turystów i wędkarzy. W gminie nie brakuje terenów do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej – istnieją liczne szlaki rowerowe.

Przenieśmy się teraz do sąsiedniej gminy Kowala, na południe od Radomia i na wschód od trasy do Kielc. Należy do mniejszych gmin powiatu radomskiego, gdzie przeważa krajobraz przemysłowo-rolniczy. Mało tu lasów – zaledwie sześć procent powierzchni gminy; sporo pól, łąk i pastwisk.

Niewielkie tereny leśne znajdują się w okolicach Kowali, Kosowa, Rożek, Dąbrówki Zabłotniej, Romanowa, Grabiny i Huty Mazowszańskiej, Zenonowa, Kolonii Bardzice, Tralblic i Parznic. Większe kompleksy układają się wzdłuż rzek: Potok Kosowski i Oronka oraz ich dopływów w zachodniej części gminy.

Uzupełnieniem szaty roślinnej są parki w Kowali, Mazowszanach oraz ogrody działkowe w Hucie Mazowszańskiej i Kosowie.

Na południe od Kowali rozciąga się gmina Wierzbica. Krzyżują się tu szlaki komunikacyjne łączące gminę z trzema miastami: Radomiem, Starachowicami i Szydłowcem. To gmina typowo wiejska, a jej podstawową funkcją jest rolnictwo.

We wschodniej części gminy znajduje się fragment obszaru chronionego krajobrazu „Iłża – Makowiec”. Obejmuje on las na południe od Zenonowa, tereny rolnicze oraz zabudowę wsi Bardzice i Bukowiec. Fragmenty kompleksów leśnych nad Oronką, pomiędzy Adamowem a Załawiem oraz w rejonie Kowalówki to lasy wodochronne, chroniące siedliska wilgotne o naturalnych zasobach wód gruntowych.

Większość lasów w gminie pełni funkcję krajobrazową i wodochronną. Natomiast do rekreacji nadają się kompleksy leśne na terenie Kosowa i na południowy zachód od Kowali.

W gminie ochroną objęte są dwa użytki ekologiczne: zagłębienie terenu i wilgotna łąka nieużytkowa o łącznej powierzchni 1,6 hektara, położone w nadleśnictwie Radom.

W gminie mało jest lasów, ale nie znaczy to, że nie ma tu przyrodniczych ciekawostek. Szczególnie cennym obszarem pod tym względem są torfowiska pakosławskie. Prawie w całości leżą one w gminie Iłża i dlatego zostały opisane przy prezentacji

Zbiornik małej retencji wodnej
w Puszczy Kozienickiej.

Czyże.

Żmija zygzakowata.

tej gminy. Jedynie fragment leży na terenie gminy Wierzbica. Jednym z głównych walorów tego obszaru jest występowanie tu dobrze wykształconych oraz zachowanych zbiorowisk łąkowych i torfowiskowych oraz lasów łągowych. Występuje tam ciekawa roślinność, objęta całkowitą ochroną gatunkową: brzoza niska, gniadosz królewski, wawrzynek wilczelyko oraz storczyk krwisty. Na terenie bagna „Pakosław” stwierdzono ponadto występowanie wielu ciekawych roślin: goździka pysznego, wierzby czarniawej, listery jajowatej. Z ptaków spotyka się

tu: żurawie, trzmiełojady, gąsioriki, podróżniczki oraz gniazdujące w pobliżu bociany czarne. Ciekawi przedstawiciele fauny na tym terenie to także: traszka grzebieniasta, kumak nizinny, a ze ssaków – wydra.

Na terenie gminy nie brakuje atrakcji geologicznych. Odkryto tu kopalnie krzemienia czekoladowego z paleolitu i neolitu. Natomiast w 2006 roku na terenie wykopaliisk po byłej cementowni znaleziono szczątki pierwszych latających gadów (pterozaurów) sprzed 150 milionów lat.

Jesienią, oprócz opisywanych wcześniej grzybnych lasów w Marculach czy w gminie Pionki, warto zajrzeć do gminy Jastrzębia. Znajduje się ona w sąsiedztwie, opisywanej na początku, Puszczy Kozienickiej. W teren Kozienickiego Parku Krajobrazowego zalicza się 451 ha powierzchni gminy, a 4033 ha wchodzi w skład otuliny tego parku; razem obszar ten stanowi połowę powierzchni gminy. Przez te tereny w północnej części przepływa Radomka, w południowej zaś Pacynka.

Nad Radomką leżą łąki, gdzieniegdzie tylko przeplatane pasami pól, skupisk olszyn i charakterystycznie przyciętych wierzb. W tym malowniczym pejzażu łączą się elementy krajobrazu południowego Mazowsza z północną granicą krainy Małopolskiej.

Radomka to rzeka nizinna, silnie meandrująca o słabym nurcie, płytka, pięknie wkomponowana w krajobraz lasów i terenów rolniczych. Jest dostępna dla turystyki wodnej. Warto odkryć tę rzekę do organizowania jedno- i dwudniowych spływów kajakowych. Chociaż zaliczana jest do rzek

bezpiecznych, trzeba uważać na trzy progi wodne w okolicach Gorynia, na wschód od Bartodziejów. W czasie spływu można zobaczyć bobry, a z ptaków czapłę siwą, pliszki siwe i żółte, zimorodki, kaczkę krzyżówkę, nurogęsi i wiele innych. Radomka w obrębie Puszczy Kozienickiej objęta jest zasięgiem Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000.

Główną atrakcją przyrodniczą gminy jest park w Bartodziejach. W sąsiedztwie zabytkowego dworku, którego ruiny niszczy od lat, rośnie wyjątkowy drzewostan. Mimo dewastacji, nadal jest to skupisko kilkunastu unikalnych gatunków drzew i krzewów. Według inwentaryzacji przeprowadzonej w 1982 roku w parku rosły głównie stuletnie drzewa w tym dęby i modrzewie. 7 dębów i 2 modrzewie zostały uznane za pomniki przyrody.

Wiek drzew młodszych waha się od kilku do około 50 lat. Z rzadszych i ciekawszych gatunków drzew pochodzenia obcego należy wymienić: miłorząb dwukłapowy, tulipanowiec amerykański (drzewo o 5 pniach) oraz iglicznę trójcierniową.

Bocian czarny.

Sąsiednia gmina Jedlińsk leży w dolinie Radomki i Ty-
mianki. W Jedlińsku działa Gminny Ośrodek Sportu i Rekre-
acji, który oferuje turystom 50 miejsc noclegowych w domkach
campingowych.

Przyrodniczą i historyczną atrakcją gminy są trzy obiekt-
y parkowo-pałacowe w Jedlance, Wsoli i Piastowie.

We Wsoli znajduje się secesyjny pałacyk Gombrowiczów,
z mieszczącym się tam obecnie Muzeum Gombrowicza, oto-
czonym parkiem z ciekawą roślinnością.

Skaryszew to rolnicza gmina, w której nie brakuje cieka-
wych miejsc krajobrazowo-przyrodniczych. Są one częścią
utworzonego w 2002 roku Obszaru Chronionego Krajobrazu
Iłża-Makowiec. W skład tego obszaru wchodzi kompleksy
leśne „Skaryszew” i „Makowiec” należące do Nadleśnictwa
Radom. Lasy leżące wokół Skaryszewa stwarzają dogodne
warunki do rozwoju bazy turystycznej.

W gminie nie brakuje pomników przyrody. W Bierw-
cach Szlacheckich rośnie dąb szypułkowy; w Jedlińsku – ja-
łowiec pospolity; we Wsoli – dwa dęby szypułkowe. Są także
pomniki przyrody nieożywionej: w Kamińsku, Klwatach
i Klwatce Szlacheckiej możemy znaleźć kilkanaście głazów
narzutowych.

Wszystkie te wspaniałości przyrodnicze powiatu radom-
skiego decydują o jego niezwyklej atrakcyjności. Co roku
ściągają wielu turystów, którzy dają się oczarować ich natu-
ralnym pięknem. W albumie znajdą Państwo tylko skromny
wycinek bogactwa tutejszej przyrody, ale miejmy nadzieję, że
nawet ta namiastka zachęci Was do odwiedzania Ziemi Ra-
domskiej.

Pomnik przyrody – dąb w Zakrzewie.

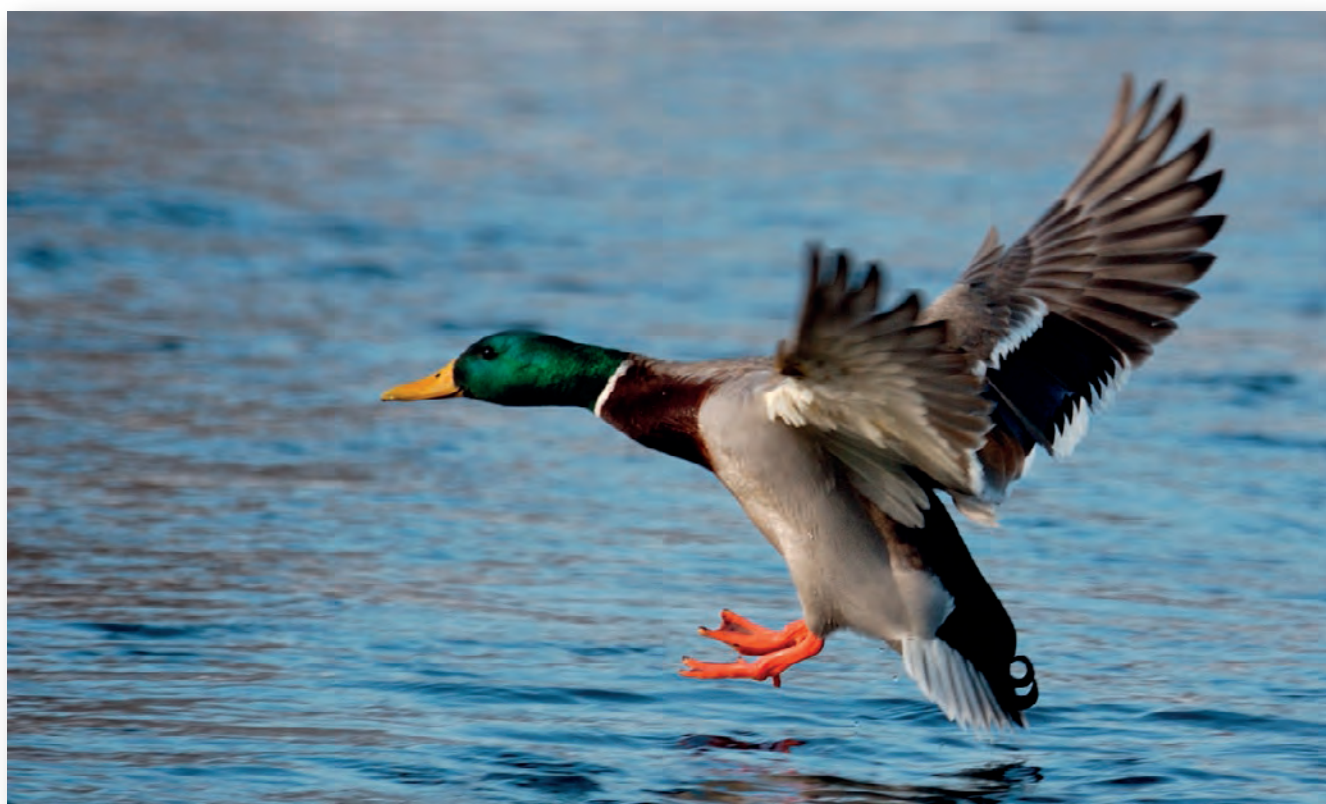

Łabędzie.

Kobuz.

Kaczka krzyżówka.

Pustułki.

Kuna leśna.

Chomik europejski.

Wiosna

WIOSNA

Konwalia majowa.

Zawilce gajowe.

Knieć błotna potocznie zwana kaczeńcem.

Kwitnąca jasnota plamista.

Wilga.

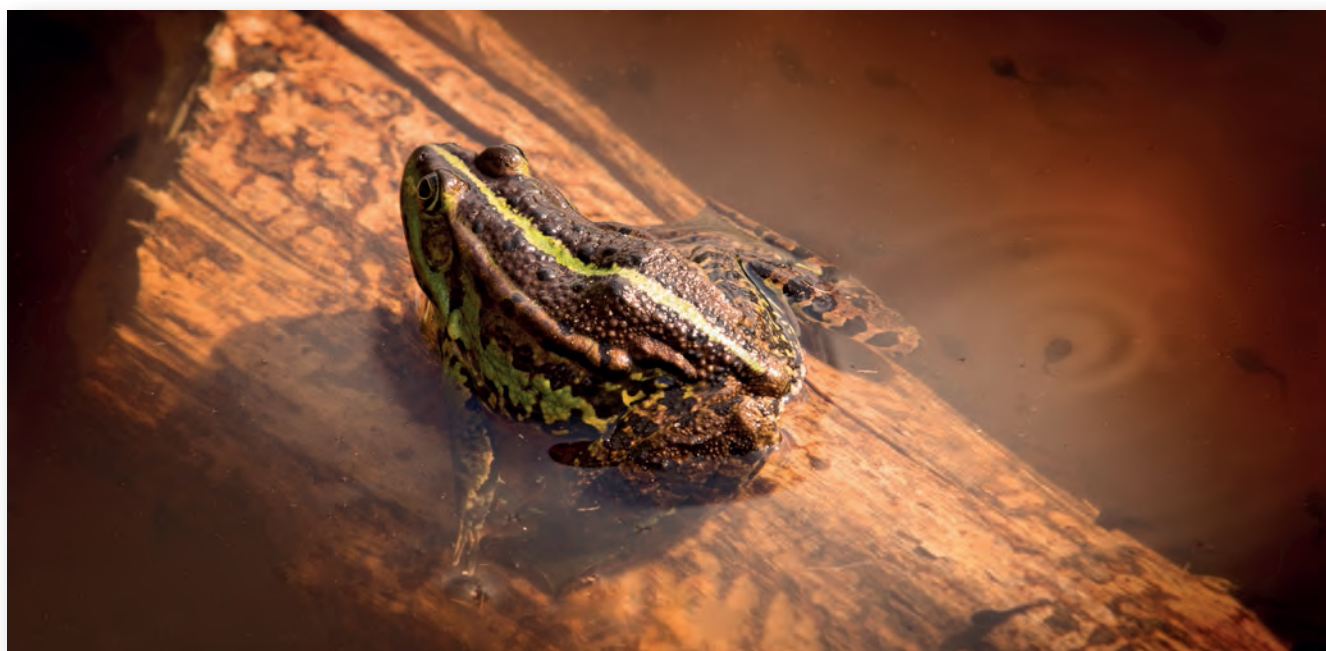

Dzięcioł czarny.

Rozlewisko w Puszczy Kozienickiej.

Żaba jeziorkowa i kijanki.

Mewy śmieszki.

Rzekotka drzewna.

Szpaki.

Kapturka.

Huba porastająca dęby Puszczy
Kozienickiej.

Mchy i porosty na korze wiekowych
dębów.

Zajac szarak.

Motyle z rodziny rusałkowatych.

Żurawina błotna.

Wiewiórka pospolita.

Zaskroniec zwyczajny.

Żurawie.

Orlik.

Łasica.

Stromy brzeg Radomki w okolicach Bartodziejów.

Zgniótek cynobrowy.

Pałka wodna.

Kumak nizinny.

Bielik.

Lato

0 7 1

Zalew w Domaniewie.

Jeleń szlachetny.

Rak błotny.

Traszka grzebieniasta.

Próg wodny na Radomce w okolicy Domaniowa.

Modliszka zwyczajna.

Uszatka.

Kret.

Popielica.

Poziomka zwyczajna.

Czernica, zwana czarną jagodą.

Dzwonek skupiony.

Niektóre bagienne rośliny są pod ochroną...

... choćby przęstka pospolita.

Mysz leśna.

Mysz zielna.

Rezerwat „Ługi Helenowskie”.

Jaszczurka zwinka.

Rzekotka drzewna.

Bór sosnowy.

Pajęczyna pająka krzyżaka.

Fragment arboretum w Marculach koło Iłży.

Ważka czarnoplama.

Puszczyk.

Czosnek niedźwiedzi.

Kwiat wiesiołka.

Wawrzynek wilczełyko.

Jesień

J e s i e ń

Poranne wędkowanie na zalewie w Jedlni-Letnisko.

Daniel.

Drzewa nad zalewem w Jedlni-Letnisko przyjmują jesienne barwy.

Dąb.

Ryjówka malutka.

Sójka.

Wilki.

Bóbr i ślady jego obecności w Puszczy Kozienickiej.

Podmyty brzeg zalewu w Jedlni-Letnisko.

Maślak pstry, zwany bagniakiem.

Takiego pięknego kozaka można znaleźć w nadleśnictwie Marcule.

Muchomor czerwony.

Berberys zwyczajny.

Zaskroniec zwyczajny.

Żółw błotny.

Jesienny pejzaż nad zalewem w Jedlni-Letnisko.

Dąb szypułkowy.

Żuk gnojowy.

Widok na iłżecką basztę z XIV wieku.

Łąki wśród lasów Puszczy Kozienickiej.

Pozostałości po XIX-wiecznym dworku w Bartodziejach.

Rezerwat „Królewskie Źródła”. Nasyp dawnej kolejki wąskotorowej.

Zima

W
E
N

Zima na powiatowych drogach.

Łoś.

Zalew Dolny Siczki. Drzewa przyprószył pierwszy śnieg.

Sarna.

Puszcza w zimowej szacie.

Myszołów zwyczajny.

Kruk.

Śnieżycy przebiśnieg.

Dziki.

Zagroda z Kłonówka [gmina Gózd] w Muzeum Wsi Radomskiej.

Zmarznięte kuropatwy żerują na polu.

Sikorka nie pogardzi żadnymi smakołykami.

W dzień odwilż, a wieczorem mróz.

Gronostaj.

Sarny.

Mróz osadził piękną szadź na gałęziach.

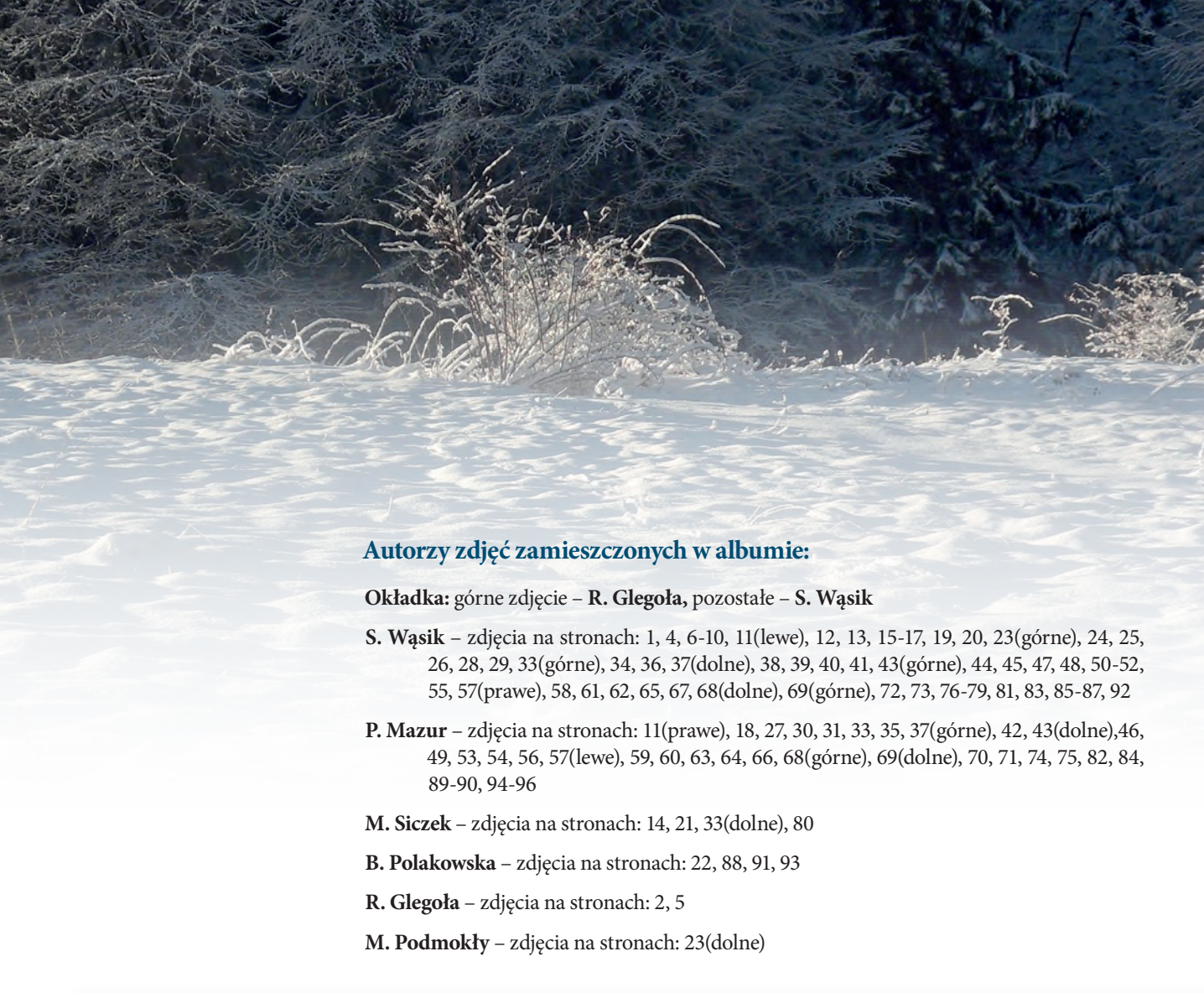

Nie wszystkie mokradła zamarzły.

Gałęzie świerków uginają się pod ciężarem białego puchu.

Autorzy zdjęć zamieszczonych w albumie:

Okladka: górne zdjęcie – **R. Glegoła**, pozostałe – **S. Wąsik**

S. Wąsik – zdjęcia na stronach: 1, 4, 6-10, 11(lewe), 12, 13, 15-17, 19, 20, 23(górne), 24, 25, 26, 28, 29, 33(górne), 34, 36, 37(dolne), 38, 39, 40, 41, 43(górne), 44, 45, 47, 48, 50-52, 55, 57(prawe), 58, 61, 62, 65, 67, 68(dolne), 69(górne), 72, 73, 76-79, 81, 83, 85-87, 92

P. Mazur – zdjęcia na stronach: 11(prawe), 18, 27, 30, 31, 33, 35, 37(górne), 42, 43(dolne), 46, 49, 53, 54, 56, 57(lewe), 59, 60, 63, 64, 66, 68(górne), 69(dolne), 70, 71, 74, 75, 82, 84, 89-90, 94-96

M. Siczek – zdjęcia na stronach: 14, 21, 33(dolne), 80

B. Polakowska – zdjęcia na stronach: 22, 88, 91, 93

R. Glegoła – zdjęcia na stronach: 2, 5

M. Podmokły – zdjęcia na stronach: 23(dolne)

Przyroda Powiatu Radomskiego

rok wydania 2015

Teksty: Wojciech Szczepański, Wojciech Turliński

Opracowanie redakcyjne: Marek Oleszczuk

Fotografie: Sławomir Wąsik, Piotr Mazur, Mariusz Siczek,

Barbara Polakowska, Rafał Glegoła, Marcin Podmokły

Opracowanie graficzne i DTP: Wanda Jaworska, Klaudiusz Jaworski

Wydawca: **Wydawnictwo „SIGNUM”**

86-031 Osielsko, ul. Ślusarska 10

tel./fax 52 322 52 75

e-mail: signum@lco.pl

www.signum.bydgoszcz.pl

Album powstał na zlecenie Starostwa Powiatowego w Radomiu przy współpracy z Kozienickim Parkiem Krajobrazowym.
Opracowanie merytoryczne: Wydział Promocji i Rozwoju Starostwa Powiatowego w Radomiu.

Wszelkie Prawa Zastrzeżone – All Rights Reserved.

Powiat Radomski

www.radompowiat.pl

